
שבת

◇ מטרות:

התלמידים יבינו ממה נובעת האווירה המיוחדת בשבת.
התלמידים יכירו את "מבנה" השבת ואת הטקסים הנהוגים במהלכה בבית המשפחה.
התלמידים יבחינו בהבדלים בין שבת לבין ימי החול.
התלמידים יכירו את מבנה טקס ההבדלה.
התלמידים יכירו ביטויים וניבים הקשורים לשבת ולהבדלה.

◇ משך ההוראה:

ארבעה עד חמישה שיעורים

◇ בשער זה:

מבוא: היכרות כללית עם מצוות השבת ומנהגיה
חלק 1: משישי לשבת – כניסת השבת והדלקת הנרות
חלק 2: בליל שבת, סביב השולחן – הקידוש, החלות וסעודת השבת
חלק 3: "שבת בבוקר, יום יפה" – השבת יום מנוחה
חלק 4: נפרדים מהשבת – טקס ההבדלה
סיום: נקודת מבט אישית על היום

הערה דידיקטית:

רצוי ללמד את שלוש היחידות הראשונות לקראת שבת (למשל בימי רביעי, חמישי או שישי).
את היחידה הרביעית רצוי ללמד ביום ראשון בבוקר, בשיעור הראשון.

ועוד הערה:

השנה בחרנו להתמקד בהיבטים המשפחתיים של השבת, בהתאם לנושא המרכז בכיתה ב' – "משפחתי וביתי". היבטים נוספים של השבת יעלו בספרים האחרים של קרן תל"י המיועדים לכיתות גבוהות יותר.

מבוא

◇ נקרא יחד את הקטע "מסיפורי חגית וקפיץ" ונשוחח עם התלמידים על שולחן השבת במשפחה שלהם: האם שולחן השבת נראה אחרת משולחן האוכל בבית בשאר ימי השבוע? ואם כן, כיצד הוא נראה? מי עורך את השולחן? וכו'.

◇ הכנת תעודת הזהות

כדאי לקרוא עם התלמידים את המידע על יום השבת, מכיוון שיש בו מושגים חשובים רבים.

דוגמה לתעודת זהות

תעודת זהות לשבת

1. מתי חלה השבת? שבת היא היום השביעי בשבוע.
השבת נכנסת כאשר השמש שוקעת.
השבת יוצאת כאשר נראים בשמים שלושה כוכבים.
2. דברית שעושים בשבת: נחים, מבלים עם המשפחה ועם חברים, יש ההולכים לבית הכנסת, אוכלים מאכלים מיוחדים ושירים שירים מיוחדים לשבת.
3. דברים שלא עושים בשבת: תלמידים אינם הולכים לבית הספר, ורוב המבוגרים אינם עובדים.
4. דברים שעושים בשבת אצלי בבית: תשובות צפויות: קמים מאוחר יותר, נוסעים לטייל, עושים קידוש, מדליקים נרות, משחקים משחקי שולחן, מבקרים בני משפחה.

◇ יחידה 1: משישי לשבת – כניסת השבת והדלקת הנרות ◇

יום לפני השיעור כדאי לבקש מהתלמידים להביא מהבית נרות ופמוטים.
רצוי להביא זוג פמוטים אחד, אם התלמידים ישכחו להביא בעצמם.

האמצעים הדרושים:

זוג פמוטים, שני נרות
פמוטים מבתי התלמידים
אמצעים להחשכת הכיתה – וילונות, בד כהה וכדומה
אמצעי להשמעת הפיוטים "לכה דודי" ו"שלום עליכם"

◇ קריאת דבריה של מיכל ושיחת פתיחה

- ◇ בכל שבוע יש יום אחד מיוחד, שונה מאוד משאר ימי השבוע – יום השבת. בדבריה של אימא מיכל מתואר רגע המעבר מיום שישי לשבת. מעבר זה מתרחש בשעה שהשמש מתחילה לשקוע – בבית מסתיימים הסידורים, הפעולות השגרתיות וההכנות לקראת השבת; הלחץ והקצב המהיר המאפיינים את יום שישי (ואת שאר ימי השבוע) פוסקים, ועם הדלקת נרות השבת נכנסת השבת באווירה שקטה ורגועה. שעת הדלקת הנרות היא רגע מיוחד, רגע של רוחניות וקדושה.
- ◇ לאחר קריאת דבריה של מיכל אפשר לשוחח על חוויותיהם של התלמידים: האם הם מרגישים שינוי כלשהו עם כניסת השבת? האם משהו משתנה בבית או בחוץ?
- ◇ חשוב להבהיר לתלמידים ש"ערב שבת" ו"ליל שבת" הם כינויים לערבו של יום שישי. כדאי להסביר גם את מילות הברכה על הדלקת הנרות, המובאות בסוף דבריה של מיכל.

◇ "מדרש תמונה" ומנהגים שונים של הדלקת נרות

- ◇ נתבונן בציורו של מרק שגאל "נרות שבת" (עמ' 124).

◇ שיחה:

- מה רואים בציור (שימו לב לפרטים)? איזה אירוע נראה בציור?
- אילו תחושות הציור מעורר? מדוע?
- אפשר להסב את תשומת לבם של התלמידים לאווירת הרכות והרוגע העולה מציורו של שגאל. כדאי לשוחח אתם על הדרכים שבהן הצליח האמן להשרות אווירה כזאת בציור – כל הקווים בציור מעוגלים. האמן צייר חלות כדי שנבין שהתמונה מתרחשת בשבת, אך גם כדי ליצור תחושה שהכול כבר מוכן לכבוד השבת, ואין עוד צורך למהר.
- כדאי לשאול את התלמידים אם הם אוהבים את היצירה.

- ◇ בעקבות ההתבוננות בציורו של מרק שגאל, נשוחח על המנהגים הקשורים בהדלקת נרות השבת (משימות 2 ו-3).

מי מדליק את נרות השבת? על פי המסורת היהודית מצוות הדלקת הנרות נמסרה בראש ובראשונה לנשים. אולם, בהיעדרה של האישה נדרש בעלה או אחד מבני הבית האחרים להדליק נרות. במשפחות רבות כל בנות המשפחה מדליקות נר לכבוד השבת.

מה מדליקים? המנהג הנפוץ ביותר בימינו הוא להדליק נרות שעווה (נרות כאלה נראים גם בציורו של שאגאל). יש נשים (בעיקר מעדות המזרח) הנוהגות להדליק נרות שמן (כלומר, כוסיות קטנות של שמן ובהן פתיל. כך נהגו להדליק נרות בימי קדם).

כמה נרות מדליקים? המנהג הנפוץ הוא להדליק שני נרות. אחת הסיבות לכך היא שמצוות השבת מופיעה בתורה פעמיים, בשתי הפעמים שבהן כתובים עשרת הדיברות. בעשרת הדיברות בספר שמות כתוב: "זכור את יום השבת..." (שמות, פרק כ' פסוק ח'), ואילו בעשרת הדיברות בספר דברים כתוב: "שמור את יום השבת..." (דברים, פרק ה' פסוק י"ב). לפי אחד ההסברים נר אחד הוא כנגד "זכור" והאחר כנגד "שמור".

ויש נשים הנוהגות אחרת:

יש הנוהגות להדליק נר אחד בלבד, כלשון הברכה "להדליק נר של שבת"; יש המדליקות שבעה נרות, כנגד שבעת ימי השבוע;

יש הנוהגות להדליק נרות כמספר בני הבית.
יש משפחות שבהן גם הבנות הצעירות מדליקות נרות השבת (בדרך כלל נר אחד).
אפשר לשער שבציור של שגאל הדליקה האם שני נרות, והבת – נר אחד.

איך מדליקים? בציור של שגאל האם והבת מכסות את עיניהן. כך עושה גם מיכל, אמו של יונתן, בסיפור שבחוברת לתלמידים. כיסוי העיניים בעת אמירת הברכה על הנרות הוא מנהג נפוץ, והסבר מקובל למנהג זה הוא שהוא עוזר להתרכז (מאותו הטעם מכסים את העיניים בעת אמירת "שמע ישראל"). אפשר לציין שיש נשים הנוהגות לכסות את ראשן במטפחת או בכובע בעת אמירת הברכה על הדלקת נרות השבת. בעת ההדלקה מברכים על הנרות. יש המברכות לפני ההדלקה (מנהג עדות המזרח), ויש המברכות מיד לאחר ההדלקה (מנהג עדות אשכנז).

מה מברכים? התעכבנו על כמה מנהגים בעת הדלקת נרות שבת, אך יש לציין שבכל העדות מברכים על ההדלקה, ובכולן מברכים אותה הברכה ("ברוך אתה ה'... וציוונו להדליק נר של שבת").

♦ בביתם של התלמידים – שיחה והפנייה למשימות 2 ו-3 בעמ' 124

– אפשר לשוחח סביב השאלות: האם במשפחתכם נוהגים להדליק נרות שבת? אם כן, מי מדליק אותם? אם תלמידים הביאו פמוטים מהבית, נקדיש כמה דקות לשיחה עליהם.
אפשר לשאול, למשל: האם הפמוטים ישנים או חדשים? האם העיצוב שלהם "עתיק" או מודרני? מאיזה חומר הם עשויים? האם צורתם פשוטה או מורכבת?
האם חשוב להדליק נרות שבת בפמוטים או אפשר להסתפק בהנחת שני נרות על מגש?
האפשרויות רבות מאוד – מהדלקת הנרות הפשוטים ביותר, גם בלי פמוטים, ועד הדלקה בפמוטים מקושטים ומפוארים, או בפמוטים העוברים במשפחה מדור לדור.
– נפנה את התלמידים למשימות 2 ו-3.

♦ הדלקת נרות שבת בכיתה ומשימה 4 (עמ' 125)

– נדליק נרות שבת בכיתה (בברכה).

– לאחר ההדלקה נחשיך את הכיתה עד כמה שאפשר, ונבקש מהתלמידים להתבונן בנרות.

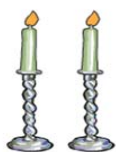
אפשר לשאול את התלמידים אילו מחשבות ותחושות מעורר בנו החושך? (פחד, מתח, עצב, פסימיות, חוסר ודאות), ומה מעורר בנו האור? (שמחה, תקווה, שלווה, נעימות, ביטחון).

– קריאת הפסוק "וקראת לשבת עונג" (ישעיהו, פרק נ"ח פסוק י"ג) והפנייה לשאלת החשיבה (עמ' 125):

אחרי שפיתחנו אסוציאציות חיוביות סביב האור וביארנו את הפסוק, נברר מה הקשר בין הפסוק לבין הדלקת נרות בשבת: אור הוא עונג. עד המצאת החשמל הנרות היו אמצעי התאורה הנפוץ בבתי האנשים, ולעתים קרובות לא היו מאירים את הבית בשעות החשכה כדי לחסוך בכסף. ואולם, חכמים קבעו שבשבת יש להתענג, ואחד הביטויים לעונג הוא הדלקת נרות בבית לקראת כניסת השבת, לפני ירידת החשכה והשאתם דולקים עד שהם נכבים מעצמם.

בימינו כמעט כל הבתים מוארים בתאורת חשמל, אך אנחנו ממשיכים להתענג מאורם הקסום של הנרות (ואם יש הפסקת חשמל, גם מאורם ממש!)

אם מברכים ברכה כלשהי שלא בזמן שיש לברך אותה (למשל, אם מברכים על נרות שבת לא בשבת) נהוג לומר את הברכה בלי לבטא את שם האל כפי שאומרים אותו בברכה בזמנה, כדי מלהימנע מאמירת "ברכה לבטלה", ובמקום א' ד"נ' י' אומרים "השם".

◇ השיר "תפילה" מאת חגית בנזימן (עמ' 125)

כאמור, שעת הדלקת הנרות היא רגע אישי ומשפחתי מיוחד בעבור רבים (בעיקר בעבור נשים רבות!). הרבה נשים נוהגות להוסיף לברכה המסורתית על הנרות תפילה אישית או בקשה מיוחדת.

בשיר "תפילה" של חגית בנזימן מתואר זמן הדלקת הנרות. הרגע הקסום גורם לילדה הדוברת בשיר לפנות לאלוהים ולהפנות אליו את בקשותיה.

◇ שיחה לאחר קריאת השיר

אפשר לשאול: מה עושה האם בזמן הדלקת הנרות? מדוע היא שותקת? מה, לדעתכם, עובר בראשה? מה מנחשת הילדה? מדוע הילדה אינה שואלת את אמה למחשבותיה במקום לנחש? מה מבקשת הבת מאלוהים?

◇ **משימה 5.** נזמין את התלמידים להתבונן בנרות שהודלקו בכיתה ולחשוב מה היו רוצים לבקש לאור הנרות. כדאי לכוון אותם לכמה אפיקים: למשל, מה היו רוצים לאחל למשפחה, לעצמם, לכיתה, לחברים, למדינה, לעולם... לקראת השבת המתקרבת? משימה 5 היא משימת כתיבה, וחשוב לומר לתלמידים שזאת משימה אישית והם לא יידרשו לגלות לאיש את משאלותיהם (לא למורה ולא לתלמידים האחרים). עם זאת, תלמידים המעוניינים בכך מוזמנים לשתף את הכיתה במה שכתבו.

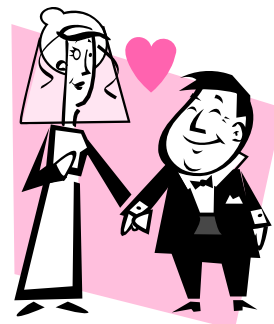
◇ קבלת שבת, עמ' 126

◇ קרוב לוודאי שהביטוי "קבלת שבת" מוכר לתלמידים מלימודיהם בגן הילדים (כמה מהם יזכרו, למשל, את "אבא של שבת" ו"אימא של שבת" ואת מהלך הטקס שנערך ביום שישי בגן). נרחיב את ידיעותיהם ונסביר שחכמים התייחסו אל השבת כאל אורחת מיוחדת. במסורת היהודית מדומה השבת לאורחת חשובה שמקבלים בכבוד ובהדר, כמו כלה או מלכה. את השבת מכניסים אל בית בהדלקת נרות השבת; בבתי הכנסת מקבלים את השבת לפני תפילת ערבית באמירה ובשירה של מזמורים מספר תהלים ובשירת הפיוט "לכה דודי לקראת כלה".

◇ הפיוט "לכה דודי"

בתקופת המשנה (המאה השלישית לספירה) היו חכמים שנהגו לצאת לקבל את פני השבת בשדות בעת השקיעה (תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף קי"ט עמוד א'). עם השנים פסק המנהג הזה, אך במאה השש־עשרה חידשו אותו רבנים מקובלים מן העיר צפת, והוסיפו לו את שירת הפיוט "לכה דודי" שחובר באותה תקופה. גם כיום יש חסידים בצפת המקיימים את המנהג העתיק.

בפיוט הזה השבת מתוארת ככלה.

נחקור את ההקבלה הזאת.
אפשר לשאול:

• איך מתכוננים לבואה של אורחת חשובה? • איך צריך להתנהג כאשר היא מתארכת בבית? • אילו פעולות כדאי לעשות כדי שהאורחת תרגיש נוח בביתנו?

מתכוננים לבוא השבת לפני כניסתה:

- מנקים את הבית
- מכינים תבשילים מיוחדים ויין לקידוש
- מדליקים נרות

- מברכים: "שבת שלום"

ובשבת עצמה:

- לא עובדים, מקדשים על היין, שרים שירי שבת, מבלים עם בני משפחה וחברים ועוד
- מגישים שלוש סעודות חגיגיות

מתכוננים לבוא האורחת לפני הגעתה:

- מנקים את הבית
- מכינים תבשילים ומשקאות מיוחדים
- מדליקים את אורות הבית (כדי ליצור אווירה חגיגית יותר)
- מברכים "ברוכה הבאה"

וכאשר האורחת נמצאת בביתנו:

- מתפנים מעיסוקים אחרים ומשתדלים לגרום לאורחת להרגיש שאנו שמחים לארח אותה
- מגישים ארוחה חגיגית

• במה דומה השבת למלכה ולכלה?
הלבוש – מלכה וכלה לובשות בגדים מפוארים, ויש הנוהגים ללבוש בגדים יפים לכבוד השבת.
הטקסים – מלכה וכלה והשבת מתקבלות בטקסים חגיגיים מיוחדים, בכבוד ובשמחה.
המעמד הגבוה – מלכה מרוממת משאר האזרחים, כלה היא האישה החשובה ביותר ביום חתונתה, והשבת היא היום המכובד ביותר בשבוע.

אפשר לסיים את החלק על הדלקת נרות השבת בהשמעת הפיוט "לכה דודי".

◆ **קריאת דבריו של הילד יונתן (עמ' 126).**

◆ **נקדים לקריאה שיחת מבוא קצרה.** אפשר לפתוח בסבב, ובו התלמידים יספרו אם הם אוהבים את השבת ומדוע, ומהם הרגעים האהובים עליהם במיוחד בשבת. לאחר מכן אפשר להדגיש שיונתן מביע ציפייה למפגש המשפחתי סביב שולחן השבת. זהו, ללא ספק, "זמן איכות" עם המשפחה. יונתן מציין בדבריו שבשבת "יש זמן" – זמן לשיחות, זמן להיות ביחד בלי שהשגרה התובענית תפריע.

◆ **בעקבות הקריאה:**

אפשר לשאול: האם אתם מזדהים עם תחושותיו של יונתן? האם גם אצלכם מתקיימת בשבת ארוחה משפחתית? מי משתתף בה? האם נהוג להזמין אורחים לארוחה הזאת? האם אתם אוהבים להשתתף בה? אילו טקסים נערכים סביב שולחן השבת? האם יש חלוקת תפקידים קבועה בטקסים האלה? מי מקדש על היין? מי מברך על החלות? האם שרים? האם יש אפיונים מיוחדים נוספים לארוחה הזאת?

◆ הפיוט "שלום עליכם" (עמ' 126)

◆ נתמקד בשיר אחד שנהוג לשיר סביב שולחן השבת בערב שבת, עוד לפני הקידוש והברכה על חלות השבת.

בפיוט הזה מקבלים את המלאכים הבאים הביתה בברכה "בואכם לשלום", מבקשים מהם שיברכו את בני הבית בברכה "ברכוני לשלום", ובצאתם מהבית מברכים אותם "צאתכם לשלום".

◆ כדאי לשיר את הפיוט "שלום עליכם" בכיתה במנגינה מוכרת.

◆ רצוי לדבר בכיתה על הבדלי המנהגים בין משפחה למשפחה – האם שרים את כל בתי השיר? האם אתם מכירים מנגינה אחרת לפיוט? האם במשפחתכם שרים שירים אחרים בליל שבת? אם כן, אילו שירים?

◆ הפיוט "שלום עליכם" מבוסס על **אגדה בתלמוד** (עמ' 126).

בתלמוד מסופר ששני מלאכים מלווים את האדם בשובו מבית הכנסת לביתו בערב שבת (תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף קי"ט עמוד ב'). האגדה מבטאת את חשיבותן של ההכנות לקראת השבת: הדלקת הנרות, עריכת השולחן, ניקיון הבית וסידורו (ובלשון התלמוד "המיטה מוצעת").

אפשר לשאול: האם הדברים המוזכרים באגדה מקובלים גם בבית שלכם? האם נוהגים להדליק נרות (נושא זה נדון בהרחבה בשיעור הקודם), האם מנקים את הבית לכבוד שבת? האם עורכים את השולחן בצורה חגיגית יותר? האם יש ביטויים אחרים לקבלת השבת?

הערה דידיקטית:

ייתכן מאוד שאגדה זו תעורר בתלמידים שאלות על קיומם של מלאכים. אפשר להציע שמלאכים אלו הם לא דווקא הדמויות המכונפות שאנו מכירים מיצירות אמנות, מסיפורים ומסרטים, אלא סמלים לברכה (המלאך הטוב) ולקללה או למזל רע (המלאך הרע); הברכה שורה בבית בזכות הדברים הטובים שיש בו (האור, האוכל הטוב, הניקיון והסדר, הזמן הפנוי...)

◆ יחידה 2: בליל שבת, סביב השולחן – הקידוש, החלות וסעודת השבת ◆

◆ קריאת דבריו של יונתן ומשימות 6-8 (עמ' 127)

◆ פתרון החידות: א – חלות, ב – יין, ג – מלח
כעת נרחיב על היין, על חלות ועל המלח שמפזרים על החלות.

◆ היין

כמוזכר בחידה ב' (משימה 8) נוהגים למזוג את היין לגביע ולברך עליו. לברכה "בורא פרי בגפן" מקדימים אמירת פסוקים המזכירים את השבת. רצוי לכתוב על הלוח את הברכה "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, בורא פרי הגפן" ולהסביר אותה (הקידוש בשלמותו הוא טקסט ארוך, ונעסוק בו בכיתה גבוהה יותר).

אפשר לשאול את התלמידים: האם בבתיכם או במשפחתכם עושים קידוש? אם כן, מי עושה את הקידוש? במהלך הקידוש, האם נוהג לשבת או לעמוד? מדוע מקדשים על יין דווקא? (יין מסמל שמחה, שפע וחגיגות), האם אתם מכירים את הברכה הנאמרת על היין?

◆ "חלה ועוד חלה" (עמ' 128)

• בשבת נהוג לאכול שתי חלות.

– קריאת השיחה בין שתי החלות

על שולחן השבת נהוג להניח שתי חלות (חלות קלועות או בכל צורה אחרת). מנהג זה מוזכר בשיחה בין שתי החלות. רצוי לוודא שהתלמידים מבינים את הביטוי "לחם מְשֻׁנָּה" (לחם שני, לחם נוסף, ולא לחם "משני").

• שני כיכרות הלחם הם זכר לשתי מנות המן, "הלחם

מן השמים" שקיבלו בני ישראל בימי שישי כאשר נדדו במדבר. מנה אחת יועדה ליום שישי והמנה השנייה לשבת, שכן בשבת לא ירד מן השמים (שמות, פרק ט"ז פסוקים כ"א-כ"ז).

• נוהגים לכסות את החלות בתחילת הסעודה כדי ש"לא לביישן" בכך שמברכים על היין לפני שמברכים עליהן. יש המייחסים למנהג זה טעם אחר: מפסוקי התורה דרשו חז"ל שהמן שירד מן השמים היה עטוף בשתי שכבות טל, האחת מלמטה והשנייה מלמעלה. כיסוי החלות מלמעלה והנחתן על מגש ולא על המפה, הם זכר לשכבות האלה.

◆ מלח

נהוג לפזר מלח על החלות, או לטבול אותן בו, לזכר הקורבנות בבית המקדש, שעליהם נאמר: "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח" (ויקרא, פרק ב' פסוק י"ג).

במשפחות רבות מקפידים לברך על שתי החלות בסעודת השבת. המברך על החלות אומר את הברכה (הברכה הנאמרת על החלות בשבת – "המוציא לחם מן הארץ" – היא הברכה שמברכים על הלחם גם ביום חול), בוצע מן החלה חתיכה אחת, טובל אותה במלח ומחלק ממנה לעצמו ולשאר הסועדים.

◆ מחיי התלמידים: נפנה את התלמידים למשימות 9 ו-10.

◆ יחידה 3: "שבת בבוקר, יום יפה" – השבת יום מנוחה

◆ קריאת דבריו של אבנר, אביו של יונתן (עמ' 129)

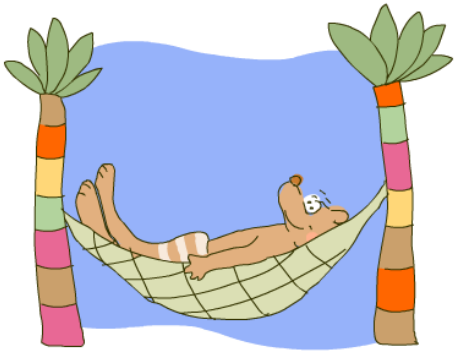
◆ בדברים אלו באות לידי ביטוי דרכים מגוונות לבילוי משפחתי בשבת. המשותף לכולן הוא שהן פעילויות פנאי ומנוחה המתאפשרות משום ששבת הוא יום "שבתון", יום שאין עובדים בו. במסורת היהודית השבת היא יום מנוחה מפני שבספר בראשית נאמר על האל "יָנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שמות, פרק כ' פסוק ח') ובגלל הציווי "לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה" (שם).

במדינת ישראל יום שבת הוא יום שבתון שבועי רשמי: רוב האנשים אינם עובדים, רוב החנויות והמוסדות הציבוריים והפרטיים סגורים, ולא מתקיימים לימודים בבתי הספר היהודיים.

לכל משפחה דרכים משלה לנוח ולבלות בשבת – יש ההולכים לבית הכנסת, יש המקפידים לערוך סעודות משפחתיות, יש הנחים בביתם, יש היוצאים לטיולים בטבע ועוד. הפעילויות אמנם שונות מאוד באופיין, אך רובן נינוחות ונערכות בקצב ובאווירה שונים מהקצב והאווירה של ימי החול.

◇ המילה "שבת"

◇ תחילה נקרא את הפסוק: "וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה", המובא בעמ' 129.

◇ נבהיר את משמעות הפועל "וַיִּשְׁבֹּת". לשם כך נפנה את התלמידים ל**משימה 11**. בפסוק לעיל הפירוש הנכון לפועל הוא "הפסיק את עבודתו" (פירוש ג), וב"עבודתו" הכוונה למלאכת בריאת העולם שנערכה שישה ימים. אפשר להיעזר גם במילה "שביתה" המוכרת אולי לתלמידים, ולהבהיר שעל פי המסורת היהודית, כפי שאלוהים שָׁבַת בַּשַּׁבָּת, גם האדם מְצוּוה להפסיק ממלאכתו ולהתפנות למנוחה.

◇ כדי להמחיש יותר את השביתה בשבת, נפנה את התלמידים ל**משימה 12**. חשוב לזכור שבמשפחות לא מעטות נהוג לעשות כמה מהפעולות המוזכרות כאן גם בשבת וגם ביום חול (למשל, הכנת שיעורי בית וקניות), ומובן שיש לאפשר לתלמידים לכתוב אותן בשני הטורים ולהתבטא ללא חשש ובאווירה פתוחה.

◇ **לסיום ולסיכום**, נקרא את השיר "שבת" מאת יהודה עמיחי (עמ' 129) ונפנה את התלמידים ל**משימות 13 ו-14**.

נסיים באמירה המחנכת לסובלנות – יש דרכים רבות לנוח ולבלות בשבת, ובפעילות המחנכת להקשבה – נחלק את התלמידים לזוגות. כל תלמיד יספר לבן זוגו מה עשה בשבת האחרונה, ולאחר מכן, במליאה, יספרו התלמידים מה שסיפרו להם חבריהם. סכמו את הפעילות – לכל משפחה שבת משלה.

יחידה 4: נפרדים מהשבת

◇ האמצעים הדרושים:

סט להבדלה: נר הבדלה (נר קלוע), גביע יין, בשמים (לדוגמה: ענפי הדס, מקלות קינמון או קינמון טחון או בקבוק בושם), גפרורים וצלחת ריקה גיר צבעוני

◇ הערה דידיקטית:

כאמור לעיל, רצוי ללמד יחידה זו ביום ראשון בבוקר, בשיעור הראשון.

◇ קריאת דברי יונתן (עמ' 131)

◇ אפשר לפתוח את היחידה בשאלה: איך יודעים שהשבת יצאה (הסתיימה)?

◇ לאחר שהתלמידים יציעו תשובה נקרא יחד את דברי יונתן.

◇ נדגיש את ההבדל בין **כניסת השבת** (בעת השקיעה, כלומר כאשר השמים עוד מוארים), לבין **יציאת השבת** (אחרי הופעתם של שלושה כוכבים בשמים, כלומר כאשר כבר חשוך לגמרי).

◆ משחק ים-יבשה

כדי להמחיש לתלמידים את המושג הבדלה (הבחנה בין דברים) נשחק במשחק ים-יבשה. אפשר לשחק את המשחק בכיתה או בחוץ. נצייר בגיר מעגל גדול, ועל פי הוראות המורה התלמידים ייכנסו אל המעגל ויצאו ממנו (ים=בתוך המעגל, יבשה=מחוצה לו). בשלב מסוים רצוי להגביר את קצב ההוראות, והתלמידים יצטרכו להספיק להיכנס אל המעגל ולצאת ממנו במהירות ובלי לטעות.

לאחר המשחק כדאי לשוחח על תפקידו של הקו התוחם את ה"ים". הקו מפריד בין שני דברים, במקרה זה בין הים ליבשה. כדי לעבור מצד אחד לצד אחר יש לעשות מעשה – לעבור את הקו.

אבל הקו לא רק מפריד בין ים ליבשה, הוא גם מסמן שהם שונים זה מזה. נשאל את התלמידים מה הם ההבדלים בין ים ליבשה (בצורה, בחומר, בצבע, במה שעושים בתחומם וכד')

כדאי לתת עוד דוגמאות להבחנות בין דברים שונים, למשל: בין שיעור להפסקה – מהו הסימן למעבר ביניהם? (הצלצול) במה הם שונים זה מזה? (איפה כל אחד מהם מתרחש? מה עושים בכל אחד מהם? מי אחראי לפעילות בהם? מה אורכם? וכדומה) ולבסוף, אפשר לשאול מהו הטקס שעושים כדי להבדיל בין השבת לימי החול המתחילים במוצאי שבת (טקס ההבדלה). ההבדלה מפרידה בין השבת ליום החול החדש. ההבדלה גם מצביעה על השוני ביניהם. מהם ההבדלים בין השבת ליום חול? התלמידים יעלו דברים שלמדו בשיעורים האחרונים.

◆ נתאר לתלמידים את טקס ההבדלה בעזרת ה"אביזרים" שהבאנו:

מבנה הטקס: בטקס ההבדלה שלושה חלקים:

- חלק ראשון – מעין מבוא. נאמרים בו פסוקים העוסקים בעיקר בבקשת ישועה, וכן בבקשה שהשבוע המתחיל זה עתה יהיה שבוע טוב.
 - חלק שני – שלוש ברכות: על היין, על הבשמים ועל אור הנר.
 - חלק שלישי ואחרון – ברכת ההבדלה עצמה.
- בחוברת הבאנו את שלוש הברכות (מהחלק השני) ואת ברכת ההבדלה. את הטקס בשלמותו אפשר למצוא בכל סידור.

יין:

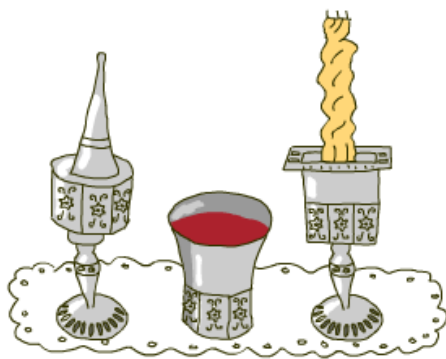
– הקידוש על היין בערב שבת מדגיש את המעבר בין ימי החול לשבת, וההבדלה במוצאי שבת מדגישה, גם כן בעזרת יין, את המעבר בין שבת לימי החול.

– אפשר לציין שיש הנוהגים לעשות קידוש והבדלה על משקאות חריפים אחרים.

– גם בקידוש וגם בהבדלה נוהגים למלא את כוס היין עד סופה ואפילו קצת יותר (נותנים ליין לגלוש מעט מן הכוס), כדי לסמל שפע וברכה.

בשמים:

אפשר להשתמש בעשבים ריחניים (נענע, מרווה, ריחן וכדומה), בפרי ריחני (למשל, לימון), בתבלינים (קינמון, אגוז מוסקט וכדומה) ואפילו בבושם. הבשמים נועדו לשמח ולחזק את הלב בשעה "המצערת" שהשבת עוזבת אותנו. לאחר אמירת הברכה על הבשמים מריחים אותם.

נר ההבדלה:

האש מייצגת את ימי החול משום שבשבת אסור להדליק אש, וגם משום שבמלאכות רבות יש צורך להשתמש באש (וכיום בחשמל).

כשמברכים על הנר נוהגים להסתכל על הציפורניים לאור הנר, ומשתדלים לראות את השתקפות האש בציפורניים.

רבים משתמשים בנר הבדלה קלוע (נר בעל כמה פתילות, או בשני נרות שמקרבים זה לזה כדי שיצרו להבה אחת), כדי להתאים ללשון הרבים בברכה: "בורא מאורי האש".

מדוע מסתכלים על הציפורניים בזמן ההבדלה?

אחת הסיבות למנהג הזה מובאת במדרש המספר שכאשר נברא אדם הראשון היה כל גופו מכוסה בציפורן, ולאחר חטא האכילה מעץ הדעת נסתלקה הציפורן מגופו ונשארו רק הציפורניים שבקצות האצבעות. האדם גורש מגן העדן, ומאז הוא נאלץ לעבוד כדי להרוויח את לחמו. האש החזקה של נר ההבדלה מסמלת את עבודת האדם, ובעת שמסתיימת מנוחת השבת ומתחיל שבוע עבודה חדש, אנו נזכרים באירועים האלה.

עריכת טקס הבדלה: לאחר הצגת ה"אביזרים" הנדרשים לעריכת הבדלה, כדאי לערוך בכיתה טקס הבדלה, במיוחד אם השיעור נערך ביום ראשון בבוקר כפי שהמלצנו. על פי ההלכה אפשר לערוך טקס הבדלה עד יום שלישי.

בתום ההבדלה נוהגים לשיר את הפיוט "אליהו הנביא". לפי המסורת היהודית, עתיד אליהו הנביא לבשר על בואו של עולם טוב יותר, ידידותי יותר וקשה פחות. אולם אליהו לא יבוא ביום שישי, כדי שלא להפריע להכנות לשבת, ולא בשבת, כדי לא להפריע למנוחת השבת, ולכן עם צאת השבת, כאשר מתחיל שבוע חדש, אנו שוב מצפים לבואו של אליהו, לבוא הגאולה.

סדר טקס ההבדלה

מדליקים את הנר הקלוע, מגביהים את כוס היין ואומרים:

נוסח אשכנז

הנה אל ישועתי, אבטח ולא אפחד,
פי עזי וזמרת יה ה', ויהי לי ישועה:
ושאבתם מים בששון, ממעיני הישועה.
לה' הישועה, על עמך ברכתך סלה.
ה' צבאות עמנו, משגב לנו אלהי יעקב סלה.
ה' צבאות אשרי אדם בטח בה.
ה' הושיעה, המלך יעננו ביום קראנו.
ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר.
כן תהיה לנו. כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.

סברי מרנן:

ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם,
בורא פרי הגפן.

נוסח עדות המזרח

כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא.
אנא ה' הושיעה נא. אנא ה' הצליחה נא.
הצליחנו, הצליח דרכינו, הצליח למודינו.
ושלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידינו,
נדכתיב: ישא ברכה מאת ה', וצדקה מאלהי ישעו.
ליהודים היתה אורה ושמחה. וששן ויקר.
וכתיב: ויהי דוד לכל דרכיו משפיל וה' עמו.
כן יהיה עמנו.

סברי מרנן:

ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם,
בורא פרי הגפן.

מניחים את כוס היין

על הבשמים מברכים:

ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, בורא מיני בשמים.
מעבירים את בשמים בין כל הנוכחים וכולם מריחים אותם.

על אור הנר מברכים:

ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, בורא מאורי האש.

מושיטים ידיים אל אור הנר הקלוע ומסתכלים על הציפורניים, על הקו המבחין בין האור לצל.

שוב לוקחים את הכוס ומברכים:

ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, המבדיל בין קדש לחל, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה. ברוך אתה ה', המבדיל בין קדש לחל.

שונים מן היין ומכבים את הנר. לשם כך, יש השופכים מקצת מהיין שנשאר אל תוך צלחת ומכבים את להבת הנר בתוך היין שבצלחת.

לסיום: רבים שרים את השירים "אלהינו הנביא" (מילות השיר בעמ' 132 בחוברת לתלמידים)

◆ **קריאת ברכת ההבדלה, משימה 16**, ממקדת את התלמידים ברעיון ההבדלה בין השבת לשאר ימי השבוע.

◆ נפנה את התלמידים ל**משימה 17**, היא משימת הסיכום. תשובות למשימה 17:

השבת נכנסת כשהשמש שוקעת,

והשבת יוצאת כאשר אפשר להבחין בשלושה **כוכבים** בשמים.

- בכניסת השבת מדליקים שני נרות ובצאת השבת מדליקים **נר הבדלה** (או שני נרות שמקרבים זה לזה).
- בכניסת השבת, מברכים על היין בקידוש, ובמוצאי השבת מברכים על היין כשעושים **הבדלה**.
- בשבת מברכים "**שבת שלום**" ובצאת השבת מברכים "שבוע טוב".

רעיון נחמד:

להתחיל את השבוע בכל יום ראשון בטקס הבדלה! בהזדמנות זו התלמידים יוכלו לספר על חוויות השבת שלהם.

◆ **סיום: נקודת מבט אישית על היום** ◆

הדבר האהוב עליי בשבת הוא...

